

Stanisław Tokarski

**RABINDRANATH TAGORE - POETA ŚWIATA. ANTOLOGIA,  
RED. NAUKOWA ELŻBIETA WALTER,  
[WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO,  
WARSZAWA 2010, 420 s.]**

Siedemdziesiąta rocznica śmierci pierwszego w historii Indii laureata Nagrody Nobla z dziedziny literatury (1913), wielkiego poety, filozofa, reformatora społecznego i pedagoga, zbiega się w Polsce z wydaniem antologii ukazującej jego wszechstronność i aktualność nieprzemijających idei. Pracę poprzedza przedmowa Deepak Vohry, ambasadora Indii w Polsce, oraz przedmowa, w której inny laureat nagrody Nobla – z roku 1998 – ekonomista Amartya Sen, podkreśla wyjątkowy charakter twórczości bengalskiego barda, do dziś stanowiącego źródło inspiracji w dialogu kultur. Kompilacja i przekłady są dziełem warszawskiego zespołu indologów. Tłumaczkę zyskały wsparcie Tagore Centre w Londynie i Muzeum w Śiantiniketan, gdzie mieszkał i wykładał Tagore, a w sferze komentarzy sięgnęły do takich prac źródłowych, jak *Argumentative Indian*, *Writings on Indian Culture* czy *History and Identity*.

Na początku XX w. Tagore zyskał na Zachodzie wielką sławę, a i w Indiach wywarł wielkie wrażenie, wpływając na poszukiwania dróg niepodległości. Jest autorem hymnu Republiki Indyjskiej oraz hymnu Bangladeszu. Jego pieśni trafiły pod strzechy, śpiewają je wieśniacy, często nie wiedząc, że nie są to twory ludowego folkloru. Poezja pisana w języku angielskim otworzyła mu natomiast bramy stolic Europy, a w Ameryce pozwoliła zebrać fundusze, by zrealizować wielki eksperyment pedagogiczny – Międzynarodowy Uniwersytet Siantiniketan. Jego eseje,

sztuki i powieści uczyniły go w Indiach autorytetem na równi z Mahatmą Gandhim, z którym zresztą prowadził wielki publiczny spór o kształt nowoczesnych przemian.

Księga *Rabindranath Tagore – poeta świata. Antologia* składa się z dwunastu rozdziałów. Ich tytuły – „Wspomnienia”, „Poezje”, „Pieśni”, „Dramaty”, „Powieści”, „Opowiadania”, „Powiastki filozoficzne”, „Afonyzmy, sentencje, złote myśli”, „Twórczość dla dzieci”, „Listy”, „Eseje, oświadczenia, przemówienia” i „Malarstwo” – określają układ tematyczny antologii, jednocześnie eksponując bogactwo gatunkowe wielkiego Bengalczyka, wszechstronność założeń stylistycznych i rodzajowych. Reminiscencje autobiograficzne opracowały Elżbieta Walter i Bożena Śliwczyńska, dział poświęcony poezji – znawczynie literatury bengalskiej Barbara Grabowska, pieśni omówiła Elżbieta Walter, dramaty – Barbara Grabowska i Elżbieta Walter, powieści zaprezentowała Barbara Grabowska, opowiadania zilustrowała przykładami Elżbieta Walter, która również naszkicowała portret Rabindranatha Tagorego jako moralisty w rozdziale „Powiastki filozoficzne”. Weronika Rokicka z kolei zrekonstruowała zbiór aforyzmów i złotych myśli poety, popierając wywód reprezentatywnymi fragmentami jego utworów. Listy zestawiała Bożena Śliwczyńska, porządkując je problemowo i wiążąc z trasami wielkich podróży. Weronika Rokicka wyeksponowała polityczno-społeczny wkład myśli Rabindranatha Tagorego, a Elżbieta Walter wzbogaciła refleksją o nagrodzie Nobla i jej pedagogicznych konsekwencjach dla przyszłych wzorców edukacji niepodległych Indii. Oba również opisała i zilustrowała próbki malarstwa barda Bengalu.

Przed wszystkim jednak *Antologia* zawiera próbki twórczości Rabindranatha Tagorego sklasyfikowanej gatunkowo i problemowo w rozdziałach dotyczących poezji, pieśni, dramatów, powieści, esejów filozoficznych, aforyzmów, listów z podróży i przemówień. Całości obrazu dopełnia omówienie działalności pedagogicznej poety, w której to sferze wywarł niezatarte piętno. Całości kształtu percepcji jego twórczości dopełniają aneksy zawierające wykaz jego prac tłumaczonych na język polski, bibliografia najważniejszych utworów w językach indyjskich oraz życiorys poety. Zamieszczone w próbki jego malarstwa i rysunki, wraz z niezwykle oryginalnym autoportretem na okładce, nadają kompilacji niepowtarzalny klimat autentyczności.

Wpływ poety na pokolenia walczące o samostanowienie Indii wykracza daleko poza zapisy jego twórczości. Charyzmatyczna osobowość, niepowtarzalność ekspresji i wielka inwencja czyniły go liderem na drogach poszukiwań nowej tożsamości kolejnych generacji zaangażowanych w mniejszym lub większym stopniu w gandyjskie krucjaty. Swą postawą i ekspresją Tagore budził również uznanie autorytetów humanistyki zachodniej, w swoim uniwersytecie gościł noblistów z Ameryki i Europy, tworząc z nimi programy kulturowego dialogu. Wyjątkowy charakter eksperymentu pedagogicznego, jakim był Siantiniketan, prywatna szkoła przekształcona w Międzynarodowy Uniwersytet Tagorego (nazwany Viśva-Bharati

– „Indie – Świat”), przyniósł poecie światowe uznanie, a w Indiach określił początki systemu akademickiej edukacji, opartej na syntezie rodzimych tradycji i najlepszych wzorców europejskich. W przededniu uzyskania niepodległości studiowały tam indyjskie elity. Przedsięwzięcie to pochłonęło majątek rodziny Tagorów, jego nagrody, a w końcu uczyniło go wielkim wędrowcem i propagatorem dialogu cywilizacyjnego na wszystkich niemal kontynentach. Wracał po wojażach z funduszami wspierającymi szkołę, będącymi zarazem hołdem dla jego misji i twórczości. Na żywotność Siantiniketana wpływały też tantiemy z tłumaczeń poezji, powieści i dramatów Tagorego. Najważniejsza pod tym względem okazała się sztuka teatralna *Poczta*, wystawiana w Europie, Azji i Ameryce, a i w Polsce miała kilka premier.

Oryginalność filozoficznych koncepcji Tagorego nadała mu status niepowtarzalny. Był zarazem tradycyjnym mistykiem i piewcą nowoczesności. Wielu się na nim wzorowało. W Polsce Juliusz Osterwa sięgał po inspiracje „guru teatru”, a Jerzy Grotowski korzystał z jego wspólnotowych eksperymentów. Tagore podkreślał konieczność treningu artystycznego w formacji akademickiej swych studentów, a na każdym wydziale uniwersytetu wprowadzał warsztaty artystyczne, treningi taneczne, misteria. Studiowali tam przyszli przywódcy Indii, wśród nich Indira Gandhi. Walcząc o godność ludzką, za podstawowe prawo człowieka uznał Rabindranath Tagore prawo do swobody myślenia, a wiązał je z doskonaleniem w sztuce i literaturze, a także z właściwym systemem edukacji. Miał odwagę spierać się z Mahatmą Gandhim, swoim przyjacielem. Stwierdził kiedyś, że gandyjski kołowrotek jest bezmyślną maszyną i nie może nauczyć nikogo wolności myślenia. Zawarte w *Antologii* sentencje i aforyzmy określają horyzonty dążeń indyjskich wolnomyślicieli. W przededniu wielkiego indyjskiego zrywu niepodległościowego Tagore modlił się:

Gdzie umysł jest bez strachu, a głowa wysoko uniesiona, gdzie wiedza jest wolna, a mury własnych domostw nie dzielą świata na kawałki, gdzie słowa wypływają z głębi serca, a niestrudzona aktywność wyciąga ręce ku doskonałości, gdzie czysty strumień rozumu nie zagubi się w monotonnych piaskach pustyni skostniałych przyzwyczajęń, gdzie Ty wiesz umysł ku coraz szerszemu myśleniu i działaniu, niech mój kraj, Ojczy, obudzi się w takim niebie wolności (*Gitandzali*).

Refleksje zawarte w antologii *Poeta świata* nie tracą aktualności w dobie budowy mostów między Wschodem a Zachodem. Warto tę pracę dołączyć do wykazu lektur dla studiów międzykulturowych, a z pewnością ją przeczytać.